

■ Rafiq Səfərov, Milli Arxiv İdarəsinin Sənədlərin nəşri və istifadəsi şöbəsinin baş məsləhətçisi

Öz dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərindən biri, dövlət xadimi, maarifçi-pedaqoq Həmid bəy Xəlil bəy oğlu Şahtaxtinski 1880-ci il martın 12-də Naxçıvan qəzasının Şahtaxtli kəndində anadan olmuşdur. İlk təhsilini mollaxanada almış, üçüncü dərəcəli şəhər məktəbində oxumuşdur. H.Şahtaxtinski İrəvan müəllimlər seminariyasının tam kursunu bitirərək 1899-cu il iyunun 5-də 379Nəli atestat almışdır.

raq Yelizavetpol quberniyasının xalq məktəbləri direktoru 1916-cı il avqustun 16-da həmin quberniyanın 2-ci rayonu üzrə xalq məktəbləri müfəttişi vəzifəsini müvəqqəti olaraq icra edən G.Leontyevə 3841Nəli məktub göndərərək həmin müfəttişliyi Ərəş, Qazax və Nuxa qəzaları üzrə xalq məktəbləri müfəttişi vəzifəsinə yeni təyin edilmiş H.Şahtaxtinskiyə təhvil verməsini ondan xahiş etmişdir.

H.Şahtaxtinski Yelizavetol quberniyasının şəhər və kəndlərində tədris ocaqlarının, məktəblərin açılmasına böyük əmək sərf etmişdir.

Qafqaz tədris dairəsinin popeçiteli 1916-cı il oktyabrın 12-də Yelizavetol quberniyasının xalq məktəbləri direktoruna məktub göndərərək 1916-cı il sentyabrın 7-də Qazaxda rus-müsəlman qadın məktəbinin təntənəli açılışında yaxından iştirak etmiş şəxslərə və şəxsən xalq məktəbləri müfəttişi Həmid bəy Şahtaxtinskiyə onun dərin minnətdarlığını bildirməyi xahiş etmişdir. Popeçitel həmin məktubda Qazaxda açılmış bu gənc təhsil ocağına fəaliyyətində müvəffəqiyyətlər arzuladığını bildirdi.

H.Şahtaxtinski Yelizavetol

kinin tutduğu həmin vəzifəyə təsdiq edildiyini bildirmişdir.

H.Şahtaxtinski Zaqaqqaziya hökumətində xalq maarif nazirinin müavini vəzifəsinə təyin edildiyi üçün 1918-ci il martın 27-də Yelizavetpol quberniyası xalq məktəbləri müfəttişi vəzifəsindən azad edilmişdir. Bu barədə Zaqaqqaziya Xüsusi Komitəsinin Zaqaqqaziya Tədris Dairəsinin idarə edilməsi üzrə Komissarlığının sədri L.İşkov, Komissarlığın üzvü A.X.Yusifbəyova və dəftərxananın sədrinin imzası ilə Yelizavetol quberniyasının xalq məktəbləri direktoruna 1918-ci ilin aprelin əvvəllərində göndərdiyi məktubda bildirildi.

H.Şahtaxtinski 1918-ci mayın 27-də yaradılmış Azərbaycan Milli Şurasının üzvü olmuşdur.

1918-ci il mayın 28-də Tiflisdə şəhərində keçmiş Qafqaz Cənubunun sarayında keçirilmiş Milli Şuranın ilk iclasında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi barədə qərar qəbul edilmişdir. İstiqlal Bəyannaməsinin qəbul edildiyi həmin tarixi iclasda Həmid bəy Şahtaxtinski də iştirak etmişdir.

H.Şahtaxtinski hökumətin 26 avqust 1918-ci il tarixli qə-

Ömrünü xalqına həsr edən maarifçi

O, 1899-cu il sentyabrın 1-də İrəvan rus-tatar məktəbinə müəllim təyin edilmişdir. Qafqaz tədris dairəsi popeçitelin 27 oktyabr 1901-ci il tarixli 14622Nəli təklifi ilə H.Şahtaxtinskiyə İrəvan Müəllimlər Seminariyasında türk (Azərbaycan-R.S.) dili dərslərinin tədris etməsinə icazə verilmişdir. Popeçitelin 9 aprel 1902-ci il tarixli 4958Nəli təklifi ilə H.Şahtaxtinski tutduğu vəzifəsinə təsdiq edilmişdir. H.Şahtaxtinski 5 ildən artıq İrəvan Müəllimlər Seminariyasında pedaqoji fəaliyyət göstərdikdən sonra 1907-ci il oktyabrın 23-də öz xahişilə burada türk (Azərbaycan-R.S.) dili müəllimi vəzifəsindən azad edilmişdir.

H.Şahtaxtinski ali təhsilini Odessada Novorossiysk İmperator Universitetində almışdır. O, həmin universitetin hüquq fakültəsini bitirmiş və 1913-cü il mayın 30-da ikinci dərəcəli diploma layiq görülmüşdür.

Qafqaz tədris dairəsi Popeçitelin 2 fevral 1915-ci il tarixli, 2568Nəli təklifi ilə Bakı ali-ibtidai məktəbə müəllim təyin edilmişdir.

H.Şahtaxtinski Qafqaz Cənubunun icazəsinə əsasən, Popeçitelin 18 sentyabr 1915-ci il tarixli 22198Nəli təklifi ilə 1915-ci il sentyabrın 1-dən etibarən Yelizavetpol Müəllimlər Seminariyasına ştatdankənar riyaziyyat müəllimi təyin edilmişdir. Xeyli müddətdən sonra H.Şahtaxtinski Popeçitelin 10 avqust 1916-cı il tarixli, 21266Nəli təklifi ilə 1 avqust 1916-cı il tarixdən etibarən Yelizavetpol quberniyasının 2-ci rayonu-Ərəş, Qazax və Nuxa qəzaları üzrə xalq məktəbləri müfəttişi təyin edilmişdir. Həmin təyinatla əlaqədar ola-

quberniyasında yalnız pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmamışdır. O, iki ilə yaxın Yelizavetol dairə məhkəməsində andlı müvəkkilin köməkçisi vəzifəsində işləmiş və sonra Bakıya gələrək Bakı dairə məhkəməsində eyni vəzifədə qulluq etmişdir. H.Şahtaxtinski Bakı dairə məhkəməsi şöbələrinin ümumi iclasının qərarı ilə 1916-cı il sentyabrın 10-da Bakı dairə məhkəməsinin andlı müvəkkillərinin köməkçilərinin siyahılarından xaric edilmişdir. Bu barədə Bakı dairə məhkəməsi sədrinin Yelizavetpol quberniyasının xalq məktəbləri direktoruna göndərdiyi 14 oktyabr 1916-cı il tarixli məktubda bildirilirdi.

1917-ci ilin fevralında Rusiyada baş vermiş burjuva-demokratik inqilabından sonra milli partiya və təşkilatların fəaliyyəti leqallaşdırıldı. Yeni partiyalar yaranmağa başladı. Azərbaycanın müərəqqi demokratik ziyalıları fevral inqilabını böyük ümidlərlə qarşıladılar. M.Ə.Rəsulzadənin fikrincə, "1917-ci il inqilabı məhkum siniflərə hürriyət, məhkum millətlərə muxtariyyət verəcəkdir".

Fevral burjuva inqilabından sonra təsis edilən "Rusiyada müsəlmanlıq" Partiyası 1917-ci ilin sonlarına yaxın "İttihad" partiyası adlandırıldı. H.Şahtaxtinski 1917-ci ildən "İttihad" partiyasının üzvü olmuşdur.

Zaqaqqaziyanı idarə etmək üçün Duma deputatlarından yaradılmış xüsusi komitə 1917-ci il oktyabrın 7-də Yelizavetol quberniyası xalq məktəbləri direktoruna məktub göndərərək 1 avqust 1916-cı ildən etibarən Yelizavetpol quberniyasının 2-ci rayonu üzrə xalq məktəbləri müfəttişi vəzifəsini icra edən H.Şahtaxtins-

rarı ilə xalq maarif nazirinin müavini təyin edilmişdir. O, F.X.Xoyskinin sədrlik etdiyi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin II-III hökumət kabinetlərində xalq maarif nazirinin müavini vəzifəsini icra etmişdir. H.Şahtaxtinski 1918-ci il dekabrın 7-də təntənəli surətdə açılmış Azərbaycan parlamentinə də üzv seçilmişdir. Lakin hökumət qulluğunda olduğu üçün Parlamentin qəbul etdiyi "məbusluq və məmurluq haqqında" qanunun tələblərinə uyğun olaraq, məbusluqdan ayrılmalı olmuşdur. H.Şahtaxtinski N.Yusifbəylinin sədrliyi ilə yaradılmış IV hökumət kabinetində 1919-cu il aprelin 16-dan mayın 16-dək Xalq Maarif Nazirliyini idarə etmişdir. O, 1919-cu il aprelin 16-da Xalq Maarif Nazirliyini idarə etməyə başlaması barədə 162Nəli əmr imzalayaraq bunu Nazirliyə elan etmişdir. H.Şahtaxtinskinin imzaladığı həmin əmr 25 aprel 1919-cu il tarixli "Azərbaycan" qəzetində dərc edilmişdir.

N.Yusifbəylinin sədrliyi altında yaradılmış IV Hökumət kabinetində Xalq Maarif Nazirliyinə əvvəlcə H.Şahtaxtinskinin rəhbərlik etdiyini təsdiq edən dəlillərdən biri də Parlamentin 9 iyun 1919-cu il tarixli 46-cı iclasında hökumət başçısı N.Yusifbəylinin çıxışıdır. N.Yusifbəyli həmin çıxışında qeyd etmişdir: "...Yeni hökumət təşkil olunandan sonra mən maarif nəzarəti başından çəkilməli oldum. Oraya Həmid bəy maarif nəzarəti vekili təyin etdik...maarif nəzarəti Həmid bəyin ixtiyarına keçəndən sonra məzbətə (protokol-qətnamə-R.S.) və kağız işləri ilə bərabər ədyan (dini-etiqaqlar-R.S) nəzarəti də onun ixtiyarına keçmiş oldu...Bunun üzə-

rində istefa verdi... Hökumət bu istefanı qəbul etməmiş iş başından çəkildi..."

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökumətinin 16 may 1919-cu il tarixli iclasında Baş nazir N.Yusifbəylinin Maarif Dini Etiqaqlar Nazirliyinin rəhbəri H.Şahtaxtinskinin istefası barədə məruzəsi dinlənilərək qərara alınmışdır ki, o, tutduğu vəzifəsindən azad edilsin və həmin nazirliyin müvəqqəti olaraq idarə olunması poçt və teleqraf nazirinə həvalə edilsin.

N.Yusifbəylinin sədrliyi ilə yaradılmış V hökumət kabinetində (22.12.1919-30.03.1920) Həmid bəy Şahtaxtinski artıq maarif naziri təyin edilmişdir.

H.Şahtaxtinski bu postdan 1920-ci il martın 5-də istefa vermişdir.

Tarixi mənbələr təsdiq edir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti yarandığı ilk gündən etibarən xalq təhsili və mədəniyyətin inkişaf etdirilməsini tələyüklü məsələ kimi ön cərgəyə çəkmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə H.Şahtaxtinskinin ölkədə xalq maarifi və təhsilinin inkişafında böyük xidmətləri olmuşdur. Xalq Maarif Nazirliyi nəzdində H.Şahtaxtinskinin sədrliyi ilə Bakı şəhərində ümumi ictimai kitabxananın yaradılması üzrə komissiya fəaliyyət göstərmişdir. Bu barədə 4 aprel 1919-cu il tarixli "Azərbaycan" qəzetində məlumat verilmişdir. Həmin komissiya tərkibində nadir tapılan kitablar olan şəxsi kitabxananın alınması üçün 18 min rubl pul vəsaitinin ayrılması üçün hökumətə müraciət etmişdir. Kitabxananın növbəti tədris ilinin əvvəllərinə açılması nəzərdə tutulmuşdur. Bildirirdi ki, Ko-

missiya tərəfindən artıq kitabxananın ştatı işlənilib hazırlanmış və Zaqaqqaziya universitetinin Bakı şəhərinə köçürülməsinə də nəzərə alaraq həmin kitabxananın şəhər üçün qiymətli mədəni nailiyyət olacaq.

Kitabların alınması üçün hökumətin 18 aprel 1919-cu il tarixli qərarı ilə xalq maarif nazirinin sərəncamına 18 min rubl pul vəsaiti ayrılmışdır. Əlavə olaraq qeyd edək ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə hökumətin qəbul etdiyi qərarlar əsasında, kitabxana kollektoru və iki iri kitabxana -1918-ci ildə Mirzə Ələkbər Sabir adına kütləvi kitabxana, 1919-cu ildə isə Bakı Dövlət Universitetinin elmi kitabxanası təşkil edilmişdir. 1920-ci il aprelin işğalına qədər Azərbaycanda 965 məktəb və 102 şəhər və kənd kitabxanası fəaliyyət göstərmişdir. Həmin dövrdə ölkədə fəaliyyət göstərən bütün təhsil müəssisələrində - xalq məktəblərində, gimnaziyalarda, realni məktəblərdə və s. kitabxanalar yaradılmışdır.

H.Şahtaxtinski tədrisi Azərbaycan dilində apara bilən təcrübəli müəllim kadrlarının hazırlanması üzrə 1918-ci il sentyabrın 9-dan etibarən açılmış kurslara rəhbərlik etmişdir. Belə kurslar Nuxa və Zaqaqalada açılmış, gələcəkdə isə Şuşa şəhərində açılması da nəzərdə tutulmuşdur. Xalq məktəbləri müəllimlərinin hazırlığı üzrə açılmış kursların saxlanması üçün Hökumətin 24 avqust 1918-ci il tarixli qərarı ilə Xalq Maarif Nazirinin sərəncamına 126 min 759 rubl 50 qəp. məbləğində vəsait ayrılmışdır.

Fotolar-Azərbaycan Respublikası Dövlət Kino - Foto Sənədlər Arxivindədir